

Психологія / Соціально-психологічні проблеми розвитку та безпеки індивіда в інформаційному суспільстві.

Харченко Н. А.

*викладач кафедри психології Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,*

Україна, м. Умань.

Біфуркація та індивідуальний розвиток учня у дослідженнях Г. Костюка.

Досить давно в педагогічній науці стало зрозумілим, що суб'єкт навчальної діяльності, так само як і суспільство або середовище, в якому він функціонує, є складною системою, яка відчуває перманентні інтенсивні впливи. Окрім цього, життєвий шлях кожної людини має велику кількість моментів вирішального вибору, а пояснення цього явища через складну систему термінології синергетики, – утворює свого роду ланцюг біфуркацій. У сучасній науковій термінології «біфуркація» слугує назвою фундаментальної особливості поведінки складних систем в умовах, що підлягають впливам; тому знання основних біфуркацій дозволяє суттєво полегшити дослідження конкретних систем, передбачити параметри нових рухів, що виникають у моменти переходу з одного стану в інший, оцінити в просторі параметрів ділянки їх існування, перетину, стійкості тощо [6, с.132-138].

Потрібно відмітити влучність дефініції «біфуркація» (від лат. *bi* – подвійний, *furca* – розвилка; *bifurcus* – роздвоєний) – набуття нової якості в русі динамічної системи навіть при малій зміні одного або декількох її параметрів [1. с. 338]. Отже, біфуркація відбувається в умовах, коли стаціонарний стан системи стає нестійким (при екзогенному впливі аверсивної ситуації, ендогенному – внутрішньо особистісному конфлікті й екзистенційному вакуумі, тоді виникаючих у системі флуктуацій достатньо, щоб вона перейшла в один із можливих стійких станів.

Аналіз досліджень Г.Костюка з проблеми навчання учнів з позиції синергетичного підходу і зокрема біфуркації, дозволяє простежити так зване

роздвоєння між навчанням і розумовим та психічним розвитком особистості. Розумовий розвиток дитини – це єдність природного і суспільного. Народжується дитина з природними можливостями розумового розвитку, які реалізуються в процесі її взаємодії з навколишнім середовищем, засвоєння нею соціального досвіду – через навчальну, трудову, ігрову діяльність, керовану дорослими. При цьому мають засвоюватися не тільки результати діяльності, а й потрібні для їх здобуття дії, способи їх виконання. Засвоєння нового матеріалу часто вимагає не тільки використання наявних в учнів дій (переходу від зовнішніх дій до внутрішніх, здійснюваних мислено, від конкретних до абстрактних операцій тощо). Те, що засвоюється, стає міцним надбанням підростаючої особистості, вносить свій вклад в її розвиток [3, с. 18].

При розгляді біфуркації та передбаченні позитивних наслідків у процесі розвитку особистості варто враховувати й різні темпи розвитку кожного учня. Г.Костюк відзначає: « Всебічність розвитку не означає його однаковості у різних індивідів. Люди різняться і будуть різнитися за розвитком своїх здібностей та інших властивостей, але в тому вони будуть рівні, що всі вони матимуть однакові об'єктивні можливості вияву і розвитку своїх сил». [4, с. 127].

Усі психічні властивості особистості є результатом її індивідуального розвитку. Індивідуальний розвиток людини, або онтогенез, – це становлення її не тільки як організму, а як свідомої суспільної істоти, як особистості. Це – єдиний, цілісний процес, що виражається в різних формах: морфологічній, фізіологічній, психічній і соціальній. Вони взаємно зв'язані, в їх розвитку є спільні риси, і водночас кожна з них має свої специфічні особливості. Розвиток людського індивіда характеризується кількісними і якісними змінами його як живої системи, і притому змінами необхідними, а не випадковими, змінами, внутрішньо зв'язаними між собою і прогресивними. Це – рух живої системи від простіших форм її існування, її взаємовідношень із середовищем, це – структура і функціональне її вдосконалення. Розвиток – позитивно спрямований процес, протилежний регресу, хоч він включає його елементи. [4, с. 127]. Отже, індивідуальний розвиток особистості учня є

показником впливу суспільного і навчального середовища на індивіда, вказує на реальні шляхи подальшого впливу на школяра з метою формування свідомого, всебічно розвиненого громадянина.

Проте зв'язок між навчанням і розвитком не просте явище, а складне. Відомо, що не всяке навчання і не відразу призводить до засвоєння знань, що не все те, що повідомляється вчителем під час уроку, стає надбанням учнів. Набуття ними знань, оволодіння вміннями і навиками вимагає визначених умов, які створюються в процесі навчання, і проходить низку своїх ступенів, характер яких залежить від змісту, складності засвоюваного матеріалу, методів навчальної роботи і підготовки учнів. [5, с. 62].

Навчання – шлях підготовки особистості до життя, до участі у творенні матеріальних і духовних цінностей, потрібних для суспільства і для неї самої. Готовність до життя не вичерпується набутою в школі певною сумою знань, умінь і навичок, вона включає прагнення і бажання вчитися далі, певний ступінь розвитку фізичних і розумових сил особистості, її здібностей, моральних і інших якостей. [2, с. 3], зазначає Г.Костюк. Оскільки впровадження будь-якого підходу (синергетичного зокрема) у навчальний процес відбувається через дію, не виключено, що «...формується нові спонукання до діяльності. Якщо спочатку джерелом цих спонукань є первинні, органічні потреби, то далі на перший план виступають вторинні, специфічно людські потреби й інтереси, які утворюються в ході самого життя дитини. Такими є потреби в спілкуванні, в пізнаванні навколишнього світу, активної участі в житті дорослих, у праці, творчій технічній, мистецькій діяльності і ін. Виникають зв'язані з ними емоції, почуття та інші мотиви діяльності. З віком особистості розширюється і збагачується мотиваційна сфера її діяльності і поведінки [2, с. 8].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних поглядів Г.Костюка на проблему підготовки учнів у школі завдяки застосуванню специфічних методів синергетики, до яких належать антропійний аналіз, моделювання атрактивних систем, аналіз кооперативних ефектів, прогнозування біфуркацій, аналіз дисипативних структур,

дозволяє систематизувати праці вченого у означеному напрямі та надати їм нового, більш конкретного наукового відтінку. Зміст навчальної діяльності школярів доцільно розглядати як динамічний синтез самоорганізаційних, організаційних та управлінських процесів, логічне поєднання яких сприяє вибору систем свого оптимального стану. Синергізм учіння є аналогом супернормативного ставлення учнів до здобуття знань, що супроводжується безупинним підвищенням продуктивності навчальної діяльності, впровадженням нових умов і методів у навчальний процес, появою якісно нових підходів здобуття освітньої інформації та її синтезу.

Література

1. Митина О. В. Синергетическая модель динамики политического сознания / О.В. Митина, В. П. Петренко // Синергетика и психология. Методологические вопросы. – 1999. – № 1. – С. 338-344.
2. Навчання і розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. Рад. шк., 1968. – 45 с.
3. Навчання і розумовий розвиток учнів / Г. С. Костюк// Рад. шк., 1963. - №2. – С. 17-25.
4. Навчання і розвиток особистості / Г. С. Костюк// Особистість в психологічних дослідженнях. Тексти/ Упор. С. Д. Максименко, М. В. Папуча; за аг. ред.. С. Д. Максименка. – Ніжин: вид-во НДУ ім.. М. Гоголя, 2005 – 197 с.
5. О взаимоотношениях воспитания и развития ребенка / Г. С. Костюк / Сов. педагогика, 1956. - № 12. – С. 60-74.
6. Поддубный Н. В. Циклические процессы в человеке как самоорганизующейся системе и золотая пропорция / Н. В. Поддубный // Мир психологии. – 2002. – № 3. – С. 132–138.

Бланк відомостей про автора:

П.І.Б. (повністю) Харченко Надія Анатоліївна

Місце роботи автора (ВНЗ) (повністю) Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Посада, кафедра (без скорочень), вчене звання, науковий ступінь викладач, кафедри психології

Тема доповіді Біфуркація та індивідуальний розвиток учня у дослідженнях Г. Костюка

Назва секції та підсекції Психологія / Соціально-психологічні проблеми розвитку та безпеки індивіда в інформаційному суспільстві

Домашня адреса для надсилання матеріалів Україна, Черкаська обл., м. Умань, вул. Котляревського, 23, кв. 30.

Телефон (моб.), e-mail 8096 81 85 061, nadyakovtyn-meri@mail.ru

Планую (очна/заочна участь) заочна